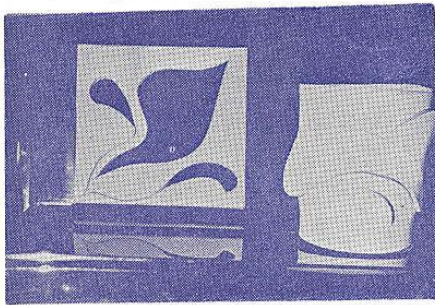

INDEKS KNJIGA

ZVONKO MAKOVIĆ: „KARTA SVIJETA“
„Razlog“, Zagreb, 1971.

Razmišljajući o Makovićevoj knjizi dolazimo do jednog paradoksalnog zaključka: isto svojstvo njegovih pesama istovremeno je uzrok i njihove valjanosti i njihove nevaljanosti. Reč je o gotovo teorijskoj eksplisitnosti, sistematičnosti i koherentnosti misli u pesmama ovog pesnika. Stoga je iz njih, kao iz nekakvog eseja, moguće izvući celovit i potpuno jasan »pogled na svet« Makovićeve. To, uostalom, sugerirše i naslov zbirke: *Karta svijeta*. Osnovni zvuk pesama koje su u pitanju pesmičan je, a neposredno proističe iz posmatranja *odnosa »subjektivnog i »objektivnog«* u sveopštem svetskom kretanju: »Tloort, prema tome, ima dva fokusa: u jednom je stol s kartom a u drugom ja koji je posmatram«. Covek se može ponašati prema stvarnosti na dva načina: može sumnjati, saznavati, a može biti i ravnodušan. Ako sumnja, ako teži da spozna smisao postojanja — (*»Vrijeme je u kojemu razgolićeni pred svakom stvari zastanemo«*) — čovek doživljava poraz. Jer: svet je »neispisiva puštoš«, »tišina«, »vrijeme je ovo u kome su riječi oskudne«, »vrijeme je ovo sasvim sramno«, »i ničeg drugog doli tišine nema na razmeđi tijela i sjenke — svijetla i prošlog vremena«. U tome svetu »tišine« i »slijepila« čovek što sumnja i pokušava da spozna suštinu postojanja prihvaća se reći »kao štapa«:

»Toliko su nam potrebne riječi da bismo otvorili vrata širem jednom svijetu, planeti, čitavom kozmosu ispod nesigurno nam podnožja. Riječi koje bismo igrali, a one igrale nas, rečenice za novi sadržaj«. Međutim: »Ostaje nam samo nesigurnost u njih, slijepljene usne, tišina poput kamene štern«.

U Makovićevim pesmama »reči« je isto što i »saznati«. Coveku njegovog pesničkog sveta, na žalost nije dato da nađe reč; je, dino što on saznaje je: da saznati ništa ne može. Coveka guta ćutanje i tišina.

Slična je sudbina i onih koji ne žele da saznaju. Tišini »ne valja tražiti opravdanje (ona je to sama). Ne treba je dovođiti u sumnju kao i sve što dohvaćamo u ruku i čime se uvlačimo u široku igru svijeta«. I oni, naime, bivaju savladani stvarnošću:

»Jarosno prkosiš, misleći, ovom slijepilu, ovoj utaji koja će ipak jednom dokrajčiti tvoju голу nadu«.

Prema tome, čovek je na svaki način nemoćan pred svetom, subjekat je nemoćan pred objektom: »(Mi smo ostali isti, a stvari su se izmijenile)«.

»Stajati nam je na bovi neke crne ladice i okom mjeriti bivši korak, čvrstoću i postojanost tla u kojem smo izginuli kao začuđeni stručci levande.«

Ovakvu, za ovu priliku uprošćenu, tematsku sliku Makovićevih pesama upotpunjuju i neka »čisto« formalna svojstva njihova. Pri tome, naravno, moramo uzeti u obzir činjenicu da je u poetskoj strukturi sve što je relevantno — relevantno na »semantičkom nivou«. »Formalizacija je jednaka semantizaciji; semantizacija je jednaka formalizaciji«. Stoga nas slobodan stih i nek prozna svojstva pesničkog jezika našeg pesnika zanimaju samo utoliko što doprinose nekakvom opštem *pesimističnom* utisku koji zrači iz njegovih pesama. Svojstva o kojima je reč predstavljaju zapravo potrebnu meru slobode u izrazu koju tako oštra, gotovo esejistička racionalnost Makovićeve zahteva. Istom utisku doprinosi i izvesna »pravolinijsnost« simbola, odnosno shematičnost pesničkih slika. (I iz gornjih nekoliko navoda da se videti takva upotreba reči »tišina« i »riječi«, na primer. Slično je i sa rečima: »kamen«, »nebo«, »svjetlost«, »noć« itd. Ova preterano pojednostavljena upotreba simbola i pesničkih slika koja briše granicu među pesničkim i svakodnevnim jezikom (to, naravno, samo po sebi ne mora biti loše) uzrok je *sistematičnosti* strane pesništvu. Sve to navodi nas do saznanja da se u ovoj zbirci pesama susrećemo sa *preteranom pojednostavljenom, alegoričnom, gotovo teorijski eksplikovanom pesimističnom slikom sveta*.

Ponovimo, najzad, još jedanput: eksplisitnost, sistematičnost i doslednost Makovićeve misli dokaz su osobenog, autentičnog doživljaja sveta (doduše, nekad navinog, nekad patetičnog doživljaja), ali istovremeno su i dokaz nemoći da se tai osoben doživljaj istinski, autentično izrazi.

Aleksandar Pivar

DRAGAN M. JEREMIĆ: „LICE I NALICE“

RU „Radivoj Cirpanov“
Novi Sad, 1972.

Zbirka »misli i maksima« *Lice i nalice* je pokušaj da se jedan već zaboravljeni književno-filosofski rod, ako ne rehabilituje, a ono bar ne prepusti zaboravu. Knjiga Dragana M. Jeremića je »bela vrana« ne samo u našoj savremenoj književnosti (ako izuzmem humor), već i u njegovom dosadašnjem književnom delu. Dakle, svojom »izvornošću« (ako ta reč može za nju da se upotrebi) to je jedna dobrodošla knjiga.

U njoj Jeremić produbljuje saznanje o svetu i čoveku, umetnosti i filosofiji prvenstveno, zatim o ljubavi i ratu, politici i modi, o vrlini i »samom sebi«... Obarajući iz perspektive današnjeg čoveka dogmatizam i političke »istine«, oblomovski skepticizam i sve ostalo štetno po slobodu misli i života, zbirka u sebi nosi dimenziju savremenosti.

Pisac »misli« po pravilu dolazi u opasnost da i predmet svog sažetog određenja (koje je prvenstveno racionalno i logičko) ograniči i svede na jednodimenzionalnost. To, naravno, ne umanjuje uvek vrednost »misli«. Ali, ponekad, to strogo filosofsko stanovište, kao što je kod Jeremića slučaj, na primer, sa *fragmentom broj 4*, odvodi u ontologički i logicistički tumačenje pesništva. Jeremić, povremeno, zauzima i krajnje pozitivističko gledište, npr. u *fragmentu 28*, kad ono što nije materijalno, što je, dakle, duhovno, posmatra kao nešto što nije prisutno. A u narednom fragmentu istinom meri i mišljenje i osećanja, i tako primenjuje metodu koju je još Aristotel pokušavao da obori. Jer, osećanja su, dok traju uvek *istina našeg bića*, dok misaoni

zaključak može da bude istinit (tj. valjan) ili ne.

Ovom analizom »misli« hteli smo da ukažemo na razliku koja postoji između »misli« i filosofskog teksta, jer ta razlika ovu vrstu i približuje književnosti. Videli smo, naime, da se autorova »gledišta« u »mislima« mogu oboriti, ponekad čak dokazati kao netačna, ali to, uglavnom, ne umanjuje njihovu vrednost. Jer, u njima, pored racionalne, i impresivna dimenzija ima značajnu ulogu. To je njihova *diferentna specijfika*, i ona je i kod Jeremića naglašena. Ona češće rađa originalnu misao, ali ponekad, podstakne autora da zabeleži već davno sročenu »misao« (npr. 2) — što nam na mahove daje utisak da je *Lice i nalice* pisano tri ili više vekova ranije — ili ga primorava da stav u jednoj maksimi pobije drugim misaonim fragmentom (npr. fragment 30 pobija fragmentom 27, a 9 i 24 prvim fragmentom).

Najočigledniji nedostatak Jeremićeve zbirke je u tome što dobar deo njenih »intelektualnih bisera« deluje nedovoljno izbrušeno, nedovoljno iskristalisan, neoslobođeno tereta suvišnih reči, a maksima i misao utoliko dobijaju na snazi ukoliko su sažetiji i jasniji. Ta »retoričnost« odaje da ih je pisao čovek više sklon književnosti i filosofiji, no jednom iskristalisanom poslovničkom jeziku. Sam autor u pogovoru navodi da je knjiga nastala u razdoblju od 1968. do 1971. godine. A to je za ovakav književni rod, koji je vrlo teško pisati, prilično kratko vreme. Ali u zbirci je prilično velik broj izreka koje možemo da nazovemo uspešnim — mudrim, jasnim, i, naravno, često poučnim (prošlost je pokazala da ni za čitav život nije moguće napisati, na primer, 500 bisera-izreka, koliko ih ukupno sadrži Jeremićeve knjige), a to je najbolja preporuka za ovu knjigu. Ova misao iz zbirke neka ilustruje tu našu tvrdnju: »Uspravan stav čoveka ima simbolično značenje: u tom stavu najviše mesto zauzima razum, ispod njega dolaze osećanja, zatim centar za hranjenje i održavanje života i, najzad, organi za reprodukciju života. Kod »životinje«, kod koje se mozak, srce, stomak i polni organi nalaze u istoj ravni, nema hijerarhije vrednosti.«

ZVONIMIR KOSTIĆ-PALANSKI: „ČEKAMO POHODE ZALA“

„Prosveta“, Beograd, 1972.

Prva zbirka Zvonimira Kostića Palanskog (treba ga razlikovati od Zvonimira Kostića, autora *Rodoslova*), ni u jezičkoj ni u tematskoj ravni ne donosi ništa novo. Ona je općijena tradicijom (Pavlović, I. V. Lalić, R. Andrić, Z. Kostić) i ta tradicija joj je potpuno ugušila sopstveni »glas«, i učinila je svojim lošim podražavaocem. Kao i prethodnici, i Palanski jezičkom ravni poklanja veliku pažnju, ali joj daje malo ličnog, tako da nam je taj jezik isuviše dobro poznat. On je krcat arhaizmima, biblijskim i »mitskim« rečima, njime gmižu *aždaje* i *zmajevi*, nadiru *vode* i *krv* i *blato*, *kosturi* i *vile*, *lete koplja* i *mačevi*, *mrki anđeli* i *aveti*, *lutaju runa ovnujska*, sve uz pratnju *zvona* i »slatkog pravoslavlja«. »*Lozismo ribu na mesečini / a zveri nas.*« Slično stanje je i na tematskom planu. One su opsednute (za nas neverovatnom i neubedljivom) apokalipsom, kuknjavom i nadmoćnim mitskim i prirodnim silama — sileđijama iz »1001 noći«, koje se poigravaju nemoćnim čovečuljkom što većito luta i nešto traži, nekakav svoj dom, i ne može da ga nađe još od Crnjanskove *Himne*. Time pesme Zvonimira Kostića Palanskog dozvoljavaju da se na mahove pomisli da su one malo slobodniji i nespretniji prepev indijskih *Veda* ili starih srpskih predanja.

Zbirka *Cekamo pohode zala* pokazuje da je dobro pesništvo te vrste već tradicija, i da mu je došao kraj. Pesnik svet posmatra sa stanovišta nezavetne etike (i njenog »proglasa« — *Otkrivenja Jovanovog*), prema kojoj je svet priznao da je na strani zla, jer je osudio njenog poklonika, i sa gledišta koje je nametnula priča o Kainu i Avelju. Vidici jedne i druge tačke gledanja su isti: greš-